

ЛЕКЦІЯ

ТЕМА: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СТРУКТУРА ПІДПРИЄМСТВ

МЕТА: ознайомлення з видами підприємств за організаційно-правовими формами згідно Господарського кодексу України.

ОСНАЩЕННЯ:

- конспект лекції;
- роздатковий матеріал до лекції;
- наглядний матеріал.

ПЛАН ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЇ:

1. Головні ознаки класифікації підприємств.
2. Структура підприємств.

ПИТАННЯ ДЛЯ ВХІДНОГО КОНТРОЛЮ:

1. Дайте визначення поняттю підприємства та його головним ознакам.
2. Охарактеризуйте основні цілі діяльності підприємства.
3. Дайте характеристику функціям діяльності підприємства.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ:

- розглянути, які види підприємств передбачені законодавством (Господарський кодекс України);
- розглянути особливості структури підприємств за підручником Економіка підприємства [Текст] /за ред.. С.Ф. Покропівного, К.: КНЕУ, 2003..ст. 18-28.

Існуючі і діючі підприємства досить різноманітні з погляду організаційно-правового пристрою, масштабності, профілю діяльності. Однак при всім удаваному різноманітті можливих видів вони підрозділяються на упорядковані групи, типи, для яких вироблені цілком визначені норми господарського законодавства, що регламентують їхню діяльність. Серед якісних параметрів, що визначають види підприємств, можна назвати наступні:

- тип власності;
- характер і зміст діяльності;
- обсяг і асортимент продукції, що випускається, (послуг);
- способи і методи ведення конкурентної боротьби;
- способи входження в різні союзи й об'єднання;
- організаційно-правові форми підприємницької діяльності.

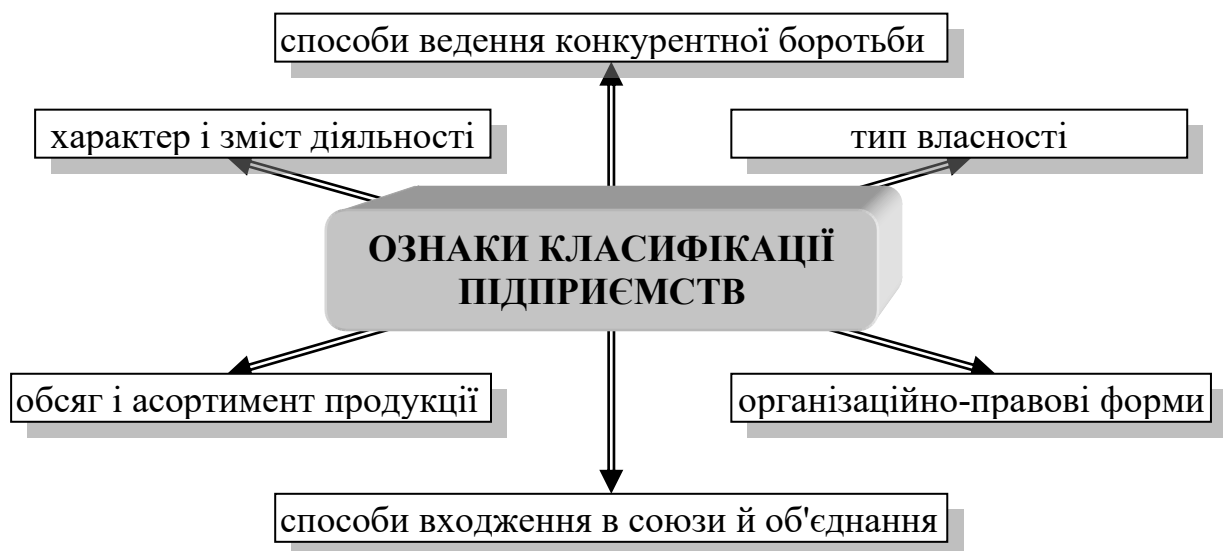

Рис. 1. Ознаки, за якими класифікуються підприємства.

Основними кількісними параметрами класифікації підприємства виступають чисельність працівників і річний оборот капіталу. Відповідно до **критерію чисельності зайнятих виділяють:**

- дрібні підприємства і малий бізнес;
- середні підприємства і середній бізнес;
- великі чи підприємства великий бізнес.

Відповідно до **форм власності**, установленими Законом України "Про власність", в Україні можуть діяти підприємства **наступних видів:**

- державне підприємство*, засноване на загальнодержавній власності.

–*державне комунальне підприємство*, засноване на власності адміністративно-територіальних одиниць.

–*колективне підприємство*, засноване на власності трудового колективу підприємства, кооперативу, іншого статутного суспільства, суспільної і релігійної організації.

–*спільне підприємство*, засноване на базі об'єднання майна різних власників, у тому числі іноземних.

–*орендне підприємство* - підприємство, передане чи власником (орендодавцем), у повне чи часткове господарське ведення іншій юридичній особі. Володіння власністю підприємства залишається в руках власника, а функціонування виробничих і інших підрозділів передається орендарям на договірній основі. Орендодавцем може виступати будь-як підприємство, а орендарем - інші підприємства, організації.

–*приватне підприємство*, засноване на приватній власності окремих громадян.

–*індивідуальне підприємство*, засноване на приватній власності фізичної особи з використанням тільки його праці.

–*сімейне підприємство*, засноване на власності і праці членів однієї родини, що проживають спільно.

Усі підприємства в залежності від **основної мети діяльності** підрозділяються на:

–*некомерційні підприємства* відрізняються від комерційних тем, що витяг прибутку в них - не основна мета діяльності.

–*комерційні підприємства* відповідно до їх організаційно - правовими формами можна класифікувати на господарські товариства і суспільства, особисті (індивідуальні) підприємства, виробничі кооперативи, державні (і інші) унітарні підприємства (рис.2).

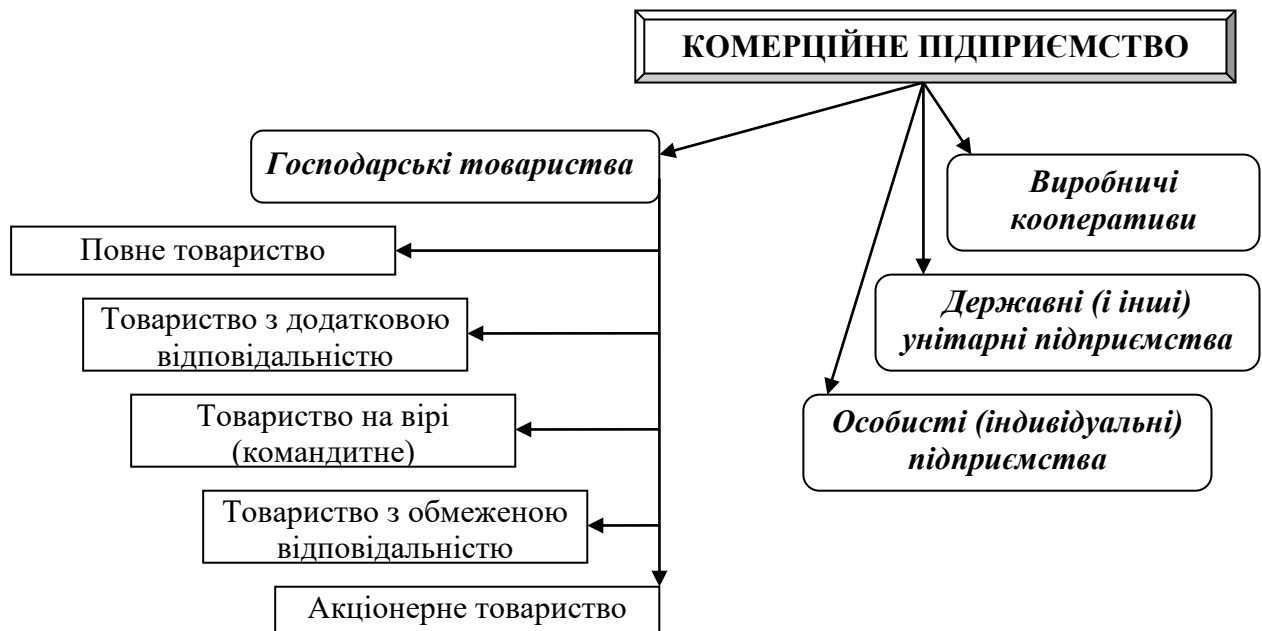

Рис.2. Класифікація комерційних підприємств по організаційно-правових формах.

Учасники господарського товариства несуть ряд зобов'язань перед організацією, членами якої вони є. Учасники зобов'язані виконувати вимоги установчих документів, вчасно і цілком вносити передбачені внески, внески, зберігати комерційну таємницю. До складу майна товариств входять, що знаходяться у володінні, користуванні і розпорядженні, основні засоби (будинку, спорудження, устаткування) і оборотні кошти (запаси сировини, матеріалів, готової продукції, незавершене виробництво, інші товарно-матеріальні цінності, кошти), а також інші цінності.

У залежності від виду майнової відповідальності своїх учасників товариства поділяються на повне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю і товариства на вірі (командитне).

Повне товариство - договірне, добровільне об'єднання учасників для ведення підприємницької діяльності. Характерною рисою повного товариства є високий ступінь і міра майнової відповідальності його учасників за виконання прийнятих зобов'язань. У випадку виникнення боргів товариства, його учасники відповідають по зобов'язаннях не тільки майном, що вони внесли й об'єднали для підприємництва, але і усім своїм особистим майном (і навіть майном членів родини, якщо воно не розділено в правовому відношенні). Члени

повного товариства несуть необмежену відповідальність по зобов'язаннях товариства.

Головна ознака, що визначила назва і складає одне з найважливіших переваг **товариства з обмеженою відповідальністю**, полягає в тому, що учасники товариства несуть відповідальність по зобов'язаннях, прийнятим на себе таким суспільством, тільки в межах своїх внесків у капітал суспільства. Саме в цьому змісті відповідальність суспільства обмежена. У теж час саме суспільство як юридична особа відповідає перед кредиторами по зобов'язаннях усім своїм майном. До числа переваг товариств з обмеженою відповідальністю відноситься невисокий мінімально припустимий розмір статутного капіталу. Це дає можливість почати підприємницьку справу навіть при малому стартовому капіталі.

Проміжна форма між товариством, учасники якого несуть повну майнову відповідальність, і товариством з обмеженою відповідальністю одержало назву товариство на чи вірі командитне. **Командитне товариство**, подібно повному товариству, являє собою об'єднання декількох облич і (чи) юридичних осіб на підставі договору між ними з метою ведення спільної господарської діяльності. Але принципова відмінність командитного товариства від повного полягає в тому, що тільки частина його членів, іменованих повними товаришами (комплементаріями), несе повну солідарну відповідальність по зобов'язаннях товариства усім своїм майном. Інша ж частина у виді членів - вкладників (командистов) несе обмежену відповідальність і відповідає по зобов'язаннях тільки в межах свого внеску (частки капіталу). Діяльність командитних товариств визначається в основному умовами установчого договору.

Акціонерне товариство - це форма централізації капіталу (основна організаційна форма підприємств ринкової економіки). Вона дозволяє мобілізувати вільні кошти підприємств і організацій, особисті заощадження населення для створення нових, розширення і модернізації діючих виробництв; швидко перерозподіляти фінансові ресурси між різними сферами виробництва, концентрувати їх у галузях, що забезпечують найбільш висока економічна ефективність використання капіталу. Юридичні і фізичні особи акціонерного

товариства мають корпоративні права. Корпоративні права - право власності на частку (пай) у статутному фонді (капіталі) юридичної особи, включаючи права на керування, одержання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також частки активів у випадку його ліквідації відповідно до чинного законодавства.

Табл. 1. Класифікація підприємств.

Класифікаційні ознаки	Види підприємств
Мета і характер діяльності	комерційні некомерційні
Форма власності майна	приватні колективні комунальні державні, у т.ч. казенні
Національна приналежність капіталу	національні іноземні змішані
Правовий статус і форма господарювання	особисті кооперативні орендні господарчі товариства
Функціонально-галузевий вид діяльності	промислові сільськогосподарські будівельні транспортні торгові промислово-торгові торгово-посередницькі інноваційні лізингові банківські страхові і т.д.
Технологічна чи територіальна цілісність і ступінь підпорядкованості	головні (материнські) дочірні асоційовані філії
Количество работников	великі середні малі мікропідприємства

Акціонерні товариства бувають **відкритого і закритого типу**. В останньому випадку акції розподіляються серед засновників акціонерного товариства (капітал створюється за рахунок іменних паїв без залучення

додаткових облич - учасників з боку). Акціонерне товариство, утворене не тільки за рахунок часткових внесків (паїв), але і з додатковим капіталом у вигляді акцій, розповсюджуваних вільно в державі, є акціонерним товариством відкритого типу. Закрите акціонерне товариство створюється капіталом його членів (паїв), акції розподіляються серед його засновників.

Цивільним кодексом знову введена така форма підприємства як виробничі кооперативи. **Кооператив** - підприємство, що самоокупається, воно не може існувати, якщо його робота збиткова чи недостатньо рентабельна. Особливість створення кооперативного підприємства - прояв самостійної творчості трудящих; залучення їх у безпосереднє керування економікою і соціальними процесами на демократичній основі.

Принципи кооперації:

- добровільність;
- господарська самостійність;
- самоврядування;
- недоторканність власності кооперативу;
- порівняння доходів з витратами;
- відповідальність за кінцеві результати.

Унітарне підприємство - комерційна організація, не наділена правом власності на закріплене за нею майно. Майно передається власником у господарське ведення. Воно є неподільним і не може бути розподілене по внесках (паям), у тому числі між працівниками підприємства. Статутний фонд унітарного підприємства цілком оплачується власником до державної реєстрації. Такі підприємства можуть створювати інші унітарні підприємства з правом юридичної особи шляхом передачі йому у встановленому порядку частини свого майна в господарське ведення (дочірні підприємства). Унітарні підприємства ґрунтуються на праві господарського ведення й оперативного керування. В умовах ринкової економіки підприємство - не власник займає хитке положення в суспільстві.

Суб'єктами малого підприємництва можуть юридичні (фізичні) обличчя різних форм власності, у яких середня чисельність працюючих за календарний

рік не перевищує 50 чоловік і Обсяг валового доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 500 тис. євро.

Фактори, що обумовлюють перспективність створення малих і середніх підприємств:

–формування цілісного дрібнотоварного укладу, що поєднує різні види власності (приватну, державну, кооперативну, орендну, акціонерну, муніципальну і змішану);

–використання чисте ринкових відносин і методів відтворення; можливість незалежної діяльності;

–швидка адаптація технологій, виробничих фондів до місцевих умов і характеристик місцевого ринку;

–висока ефективність упровадження НТП (ресурсозбереження, відновлення номенклатури продукції, що випускається,); велика швидкість обороту авансованого капіталу;

–більш повне завантаження устаткування, висока результативність живої праці при невеликих інвестиціях в устаткування;

–широке використання місцевих сировинних ресурсів, у багатьох випадках відходів виробництва;

–низькі витрати на виробничу й інфраструктуру (транспорт і його господарство, електропостачання, трубопроводи, продуктопроводи й ін.) і керування;

–мобільність у прийнятті виробничих рішень під впливом кон'юнктури ринку (сформованої обстановки).

Середні і великі підприємства в основному можуть бути представлені різними видами підприємств із їх інтеграцією в одне. Підприємства мають право на добровільних початках поєднувати виробничу, наукову й інші види діяльності (у т.ч. комерційну), якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України.

Виробниче об'єднання - єдиний виробничий комплекс, до складу якого входять заводи, науково-конструкторські, технологічні й інші підрозділи.

Науково-виробниче об'єднання (НПО) різних господарських одиниць, де головним є могутній науково-дослідний інститут, проектно-конструкторська чи технологічна організація. Задача НПО - забезпечення зв'язку науки з виробництвом, створення досвідченого зразка конкурентноздатного виробу до його впровадження у виробництво.

Рис. 3. Види об'єднань в Україні.

Ринкова економіка викликала до життя нові види об'єднань, такі як:

–*асоціація* - договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності. Асоціація не має права втручатися у виробничу і комерційну діяльність членів асоціації;

–*корпорація* - договірне об'єднання, створене на основі сполучення виробничих, наукових і комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з членів корпорації;

–*консорціум* - тимчасові статутні об'єднання промислового і банківського капіталу для досягнення загальної мети;

–*концерн* - статутні об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі на основі повної фінансової залежності від одного чи групи підприємців (юридичних чи фізичних осіб);

–*холдингові компанії* (підприємства) характеризуються тим, що вони мають контроль над іншими компаніями (підприємствами) або за рахунок володіння їх акціями і грошовим капіталом, або в зв'язку з правом призначати директорів підконтрольних компаній. У разі потреби і загальної користі холдинг-компанія може централізувати і перерозподіляти фінансові засоби своїх учасників. В економічній термінології замість поняття "холдингова компанія (підприємство)" застосовують поняття "материнська компанія (підприємство)", що здійснює контроль дочірніх підприємств. Дочірнє підприємство - підприємство, що знаходиться під контролем материнського (холдингового) підприємства.

Промислово-фінансова група (ПФГ) - об'єднання, у яке можуть входити промислові підприємства, сільськогосподарські підприємства, банки, наукові і проектні установи, інші установи й організації усіх форм власності, що мають метою одержання прибутку, і яке створюється за рішенням Уряду України на певний строк з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки України, включаючи програми відповідно до міждержавних договорів, а також виробництва кінцевої продукції.

Спільне підприємство - юридична особа, утворена з партнерів двох чи декількох країн для реалізації спеціальних господарських проектів, змістом яких є кооперація в сферах виробництва і звертання в науково-технічній інвестиційній і сервісній областях. Учасники вкладають у спільне підприємство чи частина весь свій капітал, а також інтелектуальну власність і поділяють прибуток (утрати) у встановлених статутном Спільного підприємства. Спільне підприємство створюється на основі угоди, у якому кожен партнер приймає на себе необмежену відповідальність по боргах організації. Спільні підприємства розробляють спільний статут з визначеним статутним фондом, у якому інвестиції (форма довгострокового вкладення капіталу) є його фінансовою

основою. Учасники (засновники) спільного підприємства (чи підприємства) можуть бути резидентами і нерезидентами.

Резиденти - юридичні особи і суб'єкти підприємницької діяльності України, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва й ін.), що створені і здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням на її території; дипломатичні представництва, консульські установи й інші офіційні представництва України за кордоном, що мають дипломатичні привілеї й імунітет, а також філії і представництва підприємств і організацій України за кордоном, не здійснюючої підприємницької діяльності.

Нерезиденти - юридичні особи і суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва й ін.) з місцезнаходженням за межами України, що створені і здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства іншої держави; розташовані на території України дипломатичні представництва, консульські установи й інші офіційні представництва іноземних держав, міжнародні організації і їхні представництва, що мають дипломатичні привілеї й імунітет, а також представництва інших іноземних організацій і фірм, що не здійснюють підприємницької діяльності відповідно до законодавства України.